

УДК 343.424
DOI

С. О. Лук'яненко
orcid.org/0000-0001-6983-3260
аспірант кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕЛІГІЙНИЙ МОТИВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Відповідно до прийнятого 5 листопада 2009 року Закону України № 1707-VI «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» [1] Кримінальний кодекс України (далі – КК України) був доповнений положеннями, що стосуються відповідальності за злочини, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості [2].

Це призвело до того, що мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості в Кримінальному кодексі був закріплений у двох формах: як кваліфікуюча ознака статей Особливої частини КК України або як обставини, що обтяжують кримінальну відповідальність. Досліджуваний мотив у першому випадку має значення для кваліфікації діяння, а в другому впливає на розмір і вид покарання шляхом посилення кримінальної відповідальності. Цей мотив за своїм змістом є об'ємним і містить декілька альтернативних ознак, відповідно, це один із небагатьох мотивів у КК України, який містить таку кількість ознак, що визначають його зміст.

Мета статті полягає в проведенні комплексного дослідження наукових і законодавчих підходів до теми реалізації в кримінальному праві мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової компаративістики.

Розділ II Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» містить низку норм, в яких присутній мотив «релігійної нетерпимості». Це пункт 14 частини другої статті 115 КК України «Умисне вбивство», частина 2 статті 121 КК України «Умисне тяжке тілесне ушкодження», частина 2 статті 122 КК України «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», частина 2 статті 126 КК України «Побої та мордування», частина 2 статті 127 КК України «Катування», частина 2 статті 129 КК України «Погроза вбивством» [2].

У висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 30 липня 2008 року щодо проекту цього Закону України зазначалося: «Чинна редакція пункту 3 частини 1 статті 67 КК уже вказує на вчинення злочину на ґрунті расової, національної чи релігійної

ворожнечі або розбрату як на обставину, що обтяжує покарання, яку суд під час призначення покарання обов'язково, за її наявності, повинен врахувати. Тому запропоновані зміни створять небажану конкуренцію норм кримінального права. Окрім цього, з огляду на наявність у КК статті 161, під час вчинення будь-якого злочину, що поєднується з розпалюванням національної, расової чи релігійної ворожнечі, дії винного мають додатково кваліфікуватись за цією статтею. Ця додаткова кваліфікація (особливо в разі прийняття пропонуваного проектом посилення покарання за злочин, передбачений цією статтею) дає можливість повною мірою відбити у кваліфікації специфіку злочинних діянь і призначити адекватне покарання за сукупністю злочинів. За таких умов доповнення зазначених вище статей новими нормами з такою кваліфікуючою ознакою, як вчинення злочину на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату, є зайвим і створюватиме конкуренцію норм і ситуацію невизначеності у випадках вчинення відповідних діянь» [3].

Треба частково погодитися з висновком експертів Головного науково-експертного управління Верховної Ради України. Перенавантаження норм Розділу II Особливої частини КК України такою кваліфікуючою ознакою, як «із мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості», на практиці не призвело до, як зазначено в супровідній записці до проекту Закону України, «створення чіткіших передумов для невідворотності й належного рівня покарання за ряд злочинних дій із мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» [3].

Судова практика застосування пункту 14 частини 2 статті 115 КК України показала, що серед незначної кількості справ за цією нормою присутні лише випадки вчинення умисного вбивства з мотивів національної нетерпимості (зокрема, було вбито потерпілих осіб через їх приналежність до азербайджанської та циганської національності) [4; 5]. Мотив релігійної нетерпимості відсутній як кваліфікуюча ознака в досліджуваних кримінальних справах. Хоча досвід інших країн доводить, що умисні вбивства з мотивів релігійної ненависті й ворожнечі мають певне поширення в злочинах насильницького спрямування. Ксенофобія на етнорелігійному ґрунті

(тобто неприязне ставлення до представників інших етнічних і релігійних груп) присутня практично у всіх країнах світу з тим або іншим ступенем інтенсивності. Можна виділити її три найпоширеніші форми: антициганські настрої, ісламофобія, антисемітизм [6, с. 49]. Так, наприклад, у 2017 році в Німеччині зафіксовано майже сто цілеспрямованих нападів на християн, вчинених на релігійному ґрунті, серед цих злочинів – одне вбивство, дев'ять випадків нанесення тілесних ушкоджень та один підпал [7].

Об'єктом зазначених кримінальних правопорушень є життя та здоров'я людини. Життя людини слід розглядати як природне поєднання її біофізіологічного існування із соціальним функціонуванням її особистості. У такому сенсі життя людини не є предметом правового регулювання (можливо, лише за винятком дій, пов'язаних із ризиком для життя), воно може виступати лише як об'єкт правового захисту, в тому числі й кримінально-правовими засобами [8, с. 126]. На думку професора О. Сотули, точнішою, такою, що відповідає сучасній доктрині кримінального права, є позиція вважати родовим об'єктом злочинів проти життя особи – життя людини, разом із тим це й суспільні відносини, суб'єктом яких виступає людина. А з урахуванням такої позиції вчений пропонує родовим об'єктом злочинів проти життя вважати суспільні відносини, пов'язані з охороною життя людини. Що ж до безпосереднього об'єкта зазначених злочинів, ним є життя будь-якої конкретної людини, незалежно від її віку, життєздатності, расової чи національної належності, соціальної корисності, моральних якостей тощо [8, с. 127, 130].

Здоров'я, на відміну від життя, треба розуміти як елемент людського існування, що визначає умови життя, його якість, що визначається Всесвітньою організацією охорони здоров'я як сприйняття людьми свого положення в житті залежно від культурних особливостей і системи цінностей та у зв'язку з їхніми цілями, очікуваннями, стандартами, турботами [9].

Здоров'я підлягає оцінці за певними параметрами: фізичними, психологічними, духовними, соціальними тощо. Відповідно, у разі заподіяння шкоди здоров'ю розмір такої шкоди може бути досить об'єктивно визначений як у плані фізичному (функціональність організму, рівень самопочуття), так і в плані економічному (працездатність, залежність від лікування та ліків) [8, с. 108].

Таким чином, урахуваючи найвищу цінність для людини й суспільства таких об'єктів кримінально-правової охорони, як життя та здоров'я, великий суспільно небезпечний характер умисного вбивства й тяжкого тілесного ушкодження, катування та погрози вбивством, у тому числі з мотивів релігійної нетерпимості, вважаємо за доцільне збереження такої кваліфікуючої ознаки в частині 2 статті 115

КК України, частині 2 статті 127 КК України, частині 2 статті 129 КК України. Що стосується частини 2 статей 122, 126 КК України, то вітчизняна судова практика й аналітичні матеріали вітчизняної кримінально-правової науки свідчать, що ці кримінальні правопорушення відсутні в практиці, і в разі їх вчинення доцільніше було б використання релігійного мотиву як обставини, яка обтяжує покарання за пунктом 3 частини 1 статті 67 КК України: «вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності».

Література

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості : Закон України від 05 листопада 2009 р. № 1707-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1707-17> (дата звернення: 12.02.2021).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405> (дата звернення: 10.02.2021).
3. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості). База даних «Законодавство України». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2281-1&skl=7 (дата звернення: 12.02.2021).
4. Вирок по справі 1/0510/131/2012 від 22 березня 2012 р. Гірницького районного суду м. Макіївки Донецької області. Єдиний державний реєстр судових рішень : вебсайт. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/25373939> (дата звернення: 12.02.2021).
5. Вирок по справі № 278/1904/17 від 17 жовтня 2018 р. Житомирського районного суду Житомирської області. Єдиний державний реєстр судових рішень : вебсайт. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77154510> (дата звернення: 12.02.2021).
6. Ксенофобия, радикализм и преступления на почве ненависти в Европе в 2015 году / И. Барна и др. ; под. ред. В. Ангеля. Москва : Эдитус, 2016. 113 с.
7. Демидова О. В 2017 году в ФРГ совершено почти 100 нападений на христиан. *Deutsche Welle* : вебсайт. URL: <https://p.dw.com/p/2s0Wk> (дата звернення: 12.02.2021).
8. Сотула О. Кримінально-правова охорона життя людини у країнах романо-германської правової сім'ї: ретроспектива, компаративістика, моделювання : монографія. Харків : Видавець Іванченко І.С., 2015. 429 с.
9. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я : Міжнародний документ від 22 липня 1946 р. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_599 (дата звернення: 14.02.2021).

Анотація

Лук'яненко С. О. Релігійний мотив у кримінальних правопорушеннях проти життя та здоров'я: проблемні питання. – Стаття.

У статті розглянуто поняття та сутність релігійного мотиву в кримінальних правопорушеннях про-

ти життя та здоров'я. Запропоновано внесення змін до відповідних норм Кримінального кодексу України в розділі II Особливої частини. Розділ II Особливої частини Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» містить низку норм, в яких присутній мотив «релігійної нетерпимості». Життя людини слід розглядати як природне поєднання її біофізіологічного існування із соціальним функціонуванням її особистості. Здоров'я на відміну від життя треба розуміти як елемент людського існування, що характеризує умови життя, його якість і визначається Всесвітньою організацією охорони здоров'я як сприйняття людьми свого положення в житті залежно від культурних особливостей і системи цінностей та у зв'язку з їхніми цілями, очікуваннями, стандартами, турботами. Ураховуючи найвищу цінність для людини й суспільства таких об'єктів кримінально-правової охорони, як життя та здоров'я, великий суспільно небезпечний характер умисного вбивства й тяжкого тілесного ушкодження, катування та погрози вбивством, у тому числі з мотивів релігійної нетерпимості, вважаємо за доцільне збереження такої кваліфікувальної ознаки в частині другій статті 115 Кримінального кодексу України, частині другій статті 127 Кримінального кодексу України, частині другій статті 129 Кримінального кодексу України. Щодо частини другої статей 122, 126 Кримінального кодексу України, то вітчизняна судова практика й аналітичні матеріали вітчизняної кримінально-правової науки свідчать, що ці кримінальні правопорушення відсутні в практиці, і в разі їх вчинення доцільніше було б використання релігійного мотиву як обставини, яка обтяжує покарання за пунктом 3 частини першої статті 67 КК України: «вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності».

Ключові слова: кримінальне право, кримінальні правопорушення, життя, здоров'я, релігійний мотив.

Summary

Lukyanchenko S. O. Religious motive in criminal offenses against life and health: problematic issues. – Article.

The article discusses the concept and essence of a religious motive for criminal offenses against life and health. It is proposed to amend the relevant norms of the Criminal Code of Ukraine, section II of the Special part. Section II of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine “Criminal Crimes Against Human Life and Health” contains a number of norms in which the motive of “religious intolerance” is present. Human life should be viewed as a natural combination of its biophysiological existence with the social functioning of his personality. Health, in contrast to life, must be understood as an element of human existence, determines the living conditions, its quality, is defined by the World Health Organization as people’s perception of their position in life, depending on cultural characteristics and value systems and in connection with their goals, expectations, standards, worries. Considering the high value for a person and society of such objects of criminal law protection as life and health, the large socially dangerous nature of premeditated murder and grievous bodily harm, torture and threats of murder, including those based on religious intolerance, we consider it expedient to preserve such a qualifying feature in terms of second article 115 of the Criminal Code of Ukraine, part two of article 127 of the Criminal Code of Ukraine, part two of article 129 of the Criminal Code of Ukraine. As for the second part of Articles 122, 126 of the Criminal Code of Ukraine, domestic judicial practice and analytical materials of domestic criminal law science indicate that these criminal offenses are absent in practice, and if they are committed, it would be more expedient to use a religious motive as an aggravating circumstance. punishment under paragraph 3 of the first part of Article 67 of the Criminal Code of Ukraine: “committing a criminal offense on the basis of racial, ethnic, religious hatred or discord or on the basis of gender”.

Key words: criminal law, criminal offenses, life, health, religious motive.